

447080

1945. március
1965

A KRISZTUS SZOLGÁLATÁBAN MEGDÍCSÓULT

ifj. Dr. Varga Zsigmond

OKLEVELES REFORMÁTUS LELKÉSZ

EMLÉKEZETE

Jel. k. 2, 10, c. v.

ÉLETRAJZI KERETBE FOGLALTA:

Id. Dr. VARGA ZSIGMOND

NY. EGYETEMI TANÁR

DEBRECEN, 1949

Debreceni Egyetem
Egyetemi és Nemzeti Könyvtár

0 000013 456634

A KRISZTUS SZOLGÁLATÁBAN MEGDICSŐÜLT

ifj. Dr. Varga Zsigmond

OKLEVELES REFORMÁTUS LELKÉSZ

EMLÉKEZETE

Jel. k. 2, 10, c. v.

ÉLETRAJZI KERETBE FOGLALTA:

Id. Dr. VARGA ZSIGMOND

NY. EGYETEMI TANÁR

*Halála 4. évfordulóján fájdalmas visszaemlékezésül azoknak,
akiket szeretett és akik őt szerették*

DEBRECEN, 1949

~~447080~~
447080

92: 284.2 Varga Zs.

Kiadásért felelős : Id. Dr. Varga Zsigmond.

Városi nyomda, Debrecen. 1949—1286.

Műszaki vezető : Weiss József.

AZ IGAZNAK EMLÉKEZETE ÁLDOTT.

Kedves olvasók, az itt közölt életrajzot forgassátok kegyeletes kézzel és olvassátok még kegyeletesebb érzésekkel. A megdicsőült ifj. Varga Zsigmond rövidre szabott földi életének megbízható, tárgyilagos, hű tükörképe akar az lenni. Azé az ifjú hősé, ki hív volt mindhalálig és a Krisztus evangéliuma igazságáért és a lelkiismereti szabadságért legdrágább kincsét, életét adta áldozatul. A rajzból csak a keret az én művem, a tartalmat ifj. Varga Zsigmond maga írta bele élethűségével, istenáldotta fényes tehetségével, vére hullásával. Ezért kedves olvasók, *favele linguis.*

Született 1919 szeptember 6-án Debrecen városában. Az első világháború zavarai még javában dultak, mikor a Rákóczi-utca 4. szám alatti családi otthonban először megpillantotta a napvilágot. A szülei otthonban meleg, boldog fészek várta, hol eleitől kezdve mindvégiglen kölcsönös szeretetet, istenfélelmet látott és tanult. Így érkezett el az iskolába-menés ideje.

a) Hazai iskolákban.

Hű volt és hű maradt a Kollégiumhoz. Itt bontogatta ki szellemi gondolkozása és öntudata szárnyait, itt telítődött lelke a négy évszázados fejlődés reformációi és magyar szellemével. Hűségét mindhalálig tartó szolgálatkészségével és élete feláldozásával igazolta. Tanulói pályájából itt csak azon mozzanatokat kötöm csokorba, melyek istenadta tehetségének különös megnyilatkozásaként értékelhetők.

1. VII. gimn. korában „Hatvani I. élete és működése“ c. pályaművét az átlagon túl kiemelkedő jellegére és értékére tekintettel a „Vasárnap“ című helyi lap teljes szövegében leközölte.

2. Szintén VII. gimn. korában az „Orion“ rádióvállalat által kitűzött országos versenyen II. díjként egy rádiót nyert.

3. Mint VIII. gimn. a debreceni középiskolák között megrendezett „Kardos Albert“ magyar irodalmi versenyen az I. díjat nyerte.

4. Az országos középiskolai versenypályázaton a magyar nyelv és irodalomból 47 versenyző közül a II. helyezést érte el.

5. Érettségi vizsgáját kitüntetéssel tette le.

A gimnázium elvégzése után *a debreceni egyetem református hittudományi karára iratkozott be.* Mint ároni család sarja, papi pályára készült. Az egyetemi tanulmányi évek nagyszerű alkalmat nyújtottak a komoly tanulmányi elmélyedés számára és ifj. Varga Zsigmond

ezt alaposan ki is használta. Egyetemi tanpályája alatt 8 pályaművet dolgozott ki és nyert meg, hatot közülök külön jegyzőkönyvi dicsérettel. Ha kis átalakítással nyomtatásban is megjelenhetnének, mindmegannyi nyeresége volna a magyar theologiai irodalomnak.

IV. éves egyetemi hallgató korában szívügyévé lett, hogy az idejémult HÖT helyébe a theologus ifjúság alakuljon át *ifjúsági gyülekezetté*. A „Közlöny“ c. ifjúsági folyóirat 1940—41. évf. telve van idevonatkozó eszméltető, lelkes cikkeivel. Költő Gyula lelkésztestvéréhez 1941 aug. 19-i levelében így nyilatkozik a theologus gyülekezetről: „A theol. gyülekezet számomra élő organizmust, egy dolgozó, szentek közösségét” jelenti, és mint ilyen, nem fikció, hanem gyakorlati szükségesség.“ A megvalósítás előtt felmerült akadályokról így ír (K. Gy.-hoz 1941 október 31-én.): „Ez évben nemcsak a harcnak tavalgyi formáját hagytam abba, hanem nyilvánosan is gúnyolódni kezdtem önmagam felett. Talán éppen ez hatotta meg a társaságot, ez az alázatosság, melyet én az isteni dolgokkal szemben mindig éreztem és érzek, de hirdetni nem tartottam szükségesnek.“ A megvalósítás körül nem tulajdonít magának semmi érdemet. (K. Gy.-hoz írta 1940 december 4-én:) „Hogy a most véleményezésre megküldött alapszabálytervezetben mennyi az én munkám, nem fontos. Hogy mennyi vitalkozás és harc eredménye, ez még kevésbé fontos, mert ha egyszer elértünk valami, hisszük, isteni céll, ne legyen drága semmiféle emberi áldozat. A próféták és apostolok Isten dicsőségéért és a regnum Christi megvalósításáért vívott élet-halál harcához úgysem hasonlítható a mi legnagyobb áldozatunk sem. És ha hiszünk a gondviselésben, akkor mit remegünk mindig a jövő következményektől? Én, amik hátam megett vannak, tökéletesen elfelejtve, nekidülök a munkának és azoknak, amik előltem vannak.“ Mikor végül a keretek felsőbb hatósági jóváhagyásra készen állanak, gyermeki lelke így ujjong: „A theologus gyülekezet ügye egészen jól áll, t. i. Isten kezében van. Ha ebből a dologból lesz valami, csak annyi lesz, amennyit imádkozó és alázatos szívvel be tudunk építeni a magunk életébe.“

b) Szénior korában.

Mint a hittudományi kar és a református lelkészképzőintézet legjobb hallgatóját az 1941—42. évre a 400 éves Kollégium *ősrégi széniori állására* hívták el az illetékesek. Teljes tudatában volt a megtiszteltetés kitüntető voltának és a régi elődök nyomán átérezte, hogy mit jelent a Kollégium vezérdiákjának lenni. Megszállta a mult dicső ihlető szelleme és ennek hatása alatt igyekezett tisztét betölteni.

Széniori programjáról így nyilatkozik (K. Gy.-hoz írt 1941 aug. 19-i levelében.): „A széniori évnek emberi részről teljes programmalakítással megyek eleibe és hiszem és remélem, hogy Isten segítségével minél teljesebben sikerül is megvalósítanom egyes részleteiben az igaz anyaszentegyház hasznára és a lelkek épülésére. ... Széniori és egyéni programom lényegét sohasem titkoltam: Imádkozzál és dolgozzál! Ez a kálvini örökség nem bír számomra üres frázissá válni.“ Am mégis hozzátesszi: „A széniori programból semmit sem árulok el előbb, mint ahogy a munka menete megkívánja. Az egész haditerv reménység és isteni gondviselés titka. Szentül sáfarkodjunk vele. De még az emberi belátás is arra

int, hogy ne fedjük fel azt, mert az emberi terveket és reményégeket az jellemzi, hogy egy részük az életben sohasem teljesedik be, másrészük pedig mindig máshogyan, mint elképzeltük.“

Széniori működését a következő eredmények kísérték :

1. 1941 október 31-én ünnepélyt rendezett a Csokonai Színházban a 400 éves Kollégium javára. Nagy feltűnést keltett megnyitó beszédéből hadd iktassuk ide a következő szép gondolatsorokat :

Az örök reformáció.

„A reformáció nagy műve még ma sincs befejezve. És soha nem is lesz befejezve, míg ember él a földön. Minden nemzedék felelős azért, hogy miképp veszi ki részét a reformáció nagy művének előmozdításából. Felelősek vagyunk tehát mi is. . . . Az önálló és irányított vélemények, a különböző világnézetek hányatott korszakában élő jelen nemzedéknek igen vigyáznia kell arra, hogy el ne sülljedjen, míg meg nem pillantja a célt.“

Népi magyarság.

„A legtöbben közülünk Isten szavát talán abban látnák, hogy íme a Gondviselés erős és biztos alapokon nyugvó népi Magyarországot akar. . . . A magyarság népi tömegei lelkében hatalmas titkos erők szunnyadnak, csak ki kell őket fejteni. A népjeflesztési és népnevelési elveknek se szeri se száma. Átható sikerrel azonban eddig még egyik sem tudott érvényesülni.“

Művelt magyarság.

„Nem lehelhetünk életet másképpen az ősi álmát alvó magyar népbe, mondják mások, míg ki nem műveljük őket. Kultúrát tehát a magyar népek. Míg az egész nemzettest minden tagjában, szegeletkövében néptől fel a szellemi kiválasztódás útján megeremlődött értelmiségig nem válik harcos, küzdő sereggé, addig ne várjunk jobb és boldogabb jövőndőt.“

Reformáció és evangélium.

„Itt szól aztán közbe a reformáció örök tanítása : új rendet, új fegyelmet és új engedelmisséget csak új emberek teremthetnek. „Szükség néktek újjászületnek.“ Ez az a reformációi program, mely örökké aktuális. Újjá kell tehát a mai nemzedéknek is születnie, mert Krisztus és az ő evangéliuma nélkül nincs új magyarság, nincs új reformáció. Nem volt soha e világon hatalmasabb, népeket összegyűjtő, népeket egyesítő erő, mint Jézus evangéliuma. . . . Népi magyarság, művelt magyarság, mind nagy és szép dolgok és esengve várjuk megvalósulásukat, de nekünk először Krisztus parancsa szerint Istennek országát és annak igazságát kell keresnünk és akkor mindezek ráadatnak nekünk.“ Valóságos hitvallás ez, mely mint a nyári harmat, üdén, tisztán, permetez fel ij. Varga Zsigmond lelkéből.

2. Zsenge plántához hasonlóan pásztorolta a theologus gyülekezetet. Hogy mily féltő gonddal és aggódó szeretettel, arról így számol be a „Közlöny“ 1942. évf. 81k 1. Elmélkedését Ésa. 40, 27 kkv.-re alapítva.

„Isten megengedte érnünk, hogy immár egy éve az új élet reménységében járunk, gyülekezetben élünk, és egymásért felelősséget érezve dolgoz-

zunk és imádkozzuk az Ő dicsőségére... Nincs közöttünk senki, aki meg volna elégedve a theologus gyülekezet jelenlegi állapotával... Hála Istennek, hogy nyugtalanság, bírálat, elégedetlenség és keresés mutatja a theologus gyülekezet élniakarását. Mert addig valóban él, míg ilyen életjelt ad magáról. Ha pedig él, akkor már megvan az előfeltétel ahhoz, hogy még jobban éljen, ha már ful, akkor nemsokára repülhet is, és szállhat a magasságok felé.

Ez évben még nagyon sokszor kellett éreznünk, hogy az Úr rejtőzködő és titkolódzó Isten. Még nem vált nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk... még nem bizonyos, hogy ha el is indultunk, megérkezünk-e? A mi dolgunk csak az, hogy megragadjuk az istenadta pillanatnyi lehetőségeket, melyek rendelkezésünkre állanak. A kevesen való hűségét várja és kéri szolgáitól az Úr. Ezt pedig csak akkor teheted meg testvérem, ha hiszed, hogy Isten Úr a te életed fölött is. ...Ha hiszed, hogy az Úr mindörökké él és soha nem fárad el.

Ezzel szemben vajjon van-e megfáradt, kimerült és elkopott theologus gyülekezet és theologus? Csak theologus viator és magát folytonosan összeszedő theologus gyülekezet van. Elkezdődött a mi vándorlásunk. Adja Isten, hogy jó szerencsések legyünk utainkban és áldottak a gyülekezetben... mint akiknek mindenre teljesen elégséges az Ő kegyelme és akiknek minden kérdésére egyetlen és tökéletes válasz az út, az igazság és az örök élet: a mi Urunk Jézus Krisztus."

3. Külön színdarabot írt egy a Nemzeti Színházban a Kollégium javára megrendezendő ünnepi estélyhez. A darab tárgyát a falusi népéletből meríti és a népi ébredés jeleit fejtegeti benne. Az estély ugyan a háború miatt elmaradt, de a darab irodalmi kiválóságait igen megdicsérte a NSZ dramaturgja.

4. Ifj. Varga Zsigmondot nagyon érdekelték a modern kor társadalmi problémái. A „Közlöny“ 1942 júliusi száma a 87. kl. közli tőle Németh L. nagy port felvert drámájának, a Cseresznyésnek ismertetését. Érdemes rá felfigyelnünk, mert ilyen megállapítások olvashatók benne:

„Szerző a maga Ősfaustjának tekinti a Cseresznyést. Az Ősfaust népi szájon való átalakulása gondolatnak nagyon szép és feltétlenül elárulja szerzőnek a Cs. által képviselt eszme és eszmék magyar világunkat meggyőző és átformáló erejébe vetett hitét. A baj csak az, hogy az ilyen tipikusan egyéni, saját vívódásaink legmélyéről merített mondanivaló, még ha oly egyetemes és mai is, nem testálható át. Hol van még a mi népünk attól, hogy a Cs.-ben érintett problémákra visszhangot, feleletet tudjon adni? Már pedig ezek nélkül nincs alkotás, nincs újjáteremtés. A Cs. pozitív megoldást nem nyújt, pedig a két háború között élő magyarságnak minden kérdése benne szorong-dramai feszültségben... Válságos korszakban élünk, válságokban feszül a Cseresznyés is. A helyesebb nézet, a kialakult életforma, a 20. század életstílusa még nem született meg, de Cs. is azt mondja, hogy meg fog születni, mert nagyon különböző utakon, de mindnyájan ezt akarjuk.“

Ifj. Varga Zsigmond nem forradalmár, nem doktrinér, csak érző lélek, kinek azonban finom érzéke van a szociális bajok és társadalmi egyenlőtlenség okozta igazságtalanságok iránt, de mint Jézus Krisztus

hű szolgája, az evangélium fényében nézi azokat és a szó nemes értelmében vett *embertestvériség hirdetésével, sőt megélésével* szeretné kiküszöbölni őket.

5. 1942 szeptemberében rádióelőadást tartott Budapest I. hullámhosszán a 400 éves debreceni Kollégiumról. Az ether szárnyain bizonyosan elhangzott sok tartalmasabb és értékesebb előadás a Kollégium múlt és jövő hivatásáról, mint az övé. De lelkesebb, önzetlenebb és őszintébb, aligha.

6. Ambíciója volt, hogy a doktori süveget még hivataloskodása alatt szerezzé meg. És ez sikerült is neki. Ő az első és eddig az egyetlen szénior, kinek hivataloskodása idején szerzett doktori méltóság ékesítette homlokát. Értekezését nálunk kevésbé ismert tárgykörből merítette: a papirológia köréből. A hellénisztikus papiruszok, feliratok, osztrákák világa és az Újtestamentum, Debrecen, 1942 című és 178 lapra terjedő tanulmánya határozottan a hazai papiruszkutatás előbbrevitelének könyveltetett el, én pedig a szakember kötelező tárgyi hívősségével állapítom meg: a papiruszkutatás theologiai eredményeinek első nagyvonalú magyar nyelvű értékesítése. Mindent utána pótolta, mit eladdig a hazai bibliai kutatás mulasztott. Csak természetes tehát, hogy szigorlatát a filozófiai kar „*summa cum laude*” eredménnyel fogadta el.

Ezek voltak széniori működésének kiemelkedőbb eseményei, melyekkel méltón illesztette be nevét a kollégiumi széniorok hosszú galériájába.

c) Tanulói és emberi jellemképe.

De ne vegyünk még búcsút a hazai családi és iskolai neveléstől, míg egybe nem állítjuk ifj. Varga Zsigmond tanulói érényeit és emberi jellemképét.

Tanpályája alatt elért szokatlan eredményei a következő tulajdonságainak tudhatók be. Gyorsan és alaposan appercipiálta a dolgokat, nagy átfogó képessége, kitűnő emlékező- és kombinatív-képessége volt. Rendkívül könnyen fogalmazott, előre elkészített vázlat alapján dolgozott és egyszerre öntötte végleges formába mondanivalóit. Amit leírt, azt nagyon alaposan megfontolta. Soha ifjúsági vezetői, szónoki babérokra nem vágyott, de nem is engedte magát vezetetni, csak a belátó értelem és a magasabb erkölcsi ráhatás által. Nem volt tagja semmiféle bajtársi egyesületnek, az ehhez szükséges időt inkább elmélyedő tanulmányozásra fordította. Nagyon szeretett irodalmi pályázatokon résztvenni, de sohasem az anyagi érdek, hanem mindig a feladat szépsége ihlette és vonzotta.

Ami pedig emberi jellemképét illeti, erről csak a teljes dicséret hangján lehet megemlékezni. Hozzám hasonlóan mindig *optimista* volt, de optimizmusa nem könnyenhívőségből, hanem szent keresztyéni meggyőződésből fakadt. Ily optimizmusra csak hívő ember lehetett képes. Ifj. Varga Zsigmond ilyen *hívő ember* volt. Jellemző esetet mondok el róla: mikor felvettem előtte jövőendő érvényesülésének kilátásait, mindig azzal nyugtatott meg, hogy ránézve mindegy, hogy hol fog és

tehet bizonyosságot Jézus evangéliumának igazsága mellett és ő ezt a bizonyosságtételt a legkisebb falusi gyülekezetben is époly örömmel fogja elvégezni, mint akár valamelyik debreceni parókián, vagy egyetemi katedrán. A felelet nem lepett meg, olyan volt, amelyet tőle várhattam. Vallásos alaptermészetéből folyt kötelességtudata, szent komolysága és szívjósága. Kötelességtudó volt mindhalálig. Nem válogatott a feladatok között és soha nem tért ki a nehezebbje elől. Ránézve valóban érvényes volt *Epiktet* megállapítása: színész vagy egy nagy drámában, a te kötelességed csak az, hogy a rádbízott szerepet híven eljátszad, a szerepek kiosztása másra tartozik. Feltűnt zárkózott komolysága, holott csak a könnyelműség, a léhaság elől húzódozott. A nemesebb társalgást, a komolyabb társaságot igen szerette, és annak szóraztatásában aranyos humorával maga is résztvett. *szívjósága* páratlan volt. Mindenkin segíteni akart egyénileg is, a közjóért pedig a leghősibb erő kifejtésre is kész és képes volt. Még egy tulajdonságát ki kell itt emelnem: nagyon szerette a *klasszikus zenét*. Mintha előre megérezte volna, hogy nem sok ideje van hátra: az ima és a zene szárnyain próbált felemelkedni az ég magasságába. Érdekes, hogy minde nemesen értékes jellemtulajdonságai ellenére igazi jóbarátja alig akadt. Sokan szerették, ő is sokakhoz vonzódott, de eszményi barátságot nem kötött senkivel sem. Árván maradt, mint a domboldalon magányosan felnövő csipkerózsabokor.

d) Külföldi tanulmányúton.

Vágyainak vágya és álmainak álma volt, hogy annyi magyar diák példáját követve, ő is kijuthasson tanulni *külföldre*. Az idők azonban nem voltak kedvezőek. Javában tombolt a második világháború. Szerencsére volt még némi utazási lehetőség. A genfi egyetemre szóló állami ösztöndíj birtokában így jutott ki az 1942—43. tanévre partizánharcok és bombázások közepette, Horvátországon és Felső-Itálián keresztül, élete kockázatásával Svájcba.

A) Úti élményeiről így ír (Közlöny, 1943. évf. 46. l.): „*Ragyogó nap-sütés fogadott október végén Genfben. Megérkezés után első útam a Szt. Péter székesegyházba vitt, hol az évszázados boltívek alatt az ülve, mondott imádság közben mérhetetlen hálát éreztem a Mindenható iránt, ki úgy viselte gondomat, hogy Fiúme közelében az előttem haladt vonat robbant fel. Milánót pedig megérkezésem éjjelén bombázták és én a négyszeri szirénázás után, holtjáromat is ébrenmaradva elmélkedhettem multon és jövőn.*“

Svájci tanulmányútjáról kimerítően beszámolt ő maga a tiszántúli református egyházkerület II. lelkészsképző bizottságához beterjesztett jelentésében. A mi feladatunk csak az, hogy ez út irodalmi eseményeiről és gyakorlati törekvéseiről adjunk számot. Svájci tartózkodását nem arra használta fel, mint az idegenek általában, hogy a téli és nyári sportokban vegyen részt, hanem tanulásra, önképzésre, szemlélődésre, hazája, nemzete és egyháza érdekében elmélyedő munkára. Jellemző, amit idevonatkozóan ő maga mond a „Közlöny“ 1943. évfolyama 47. l.: „*Igen, eljegyeztem magam a könyvekkel és azóta is a (genfi) egyetemi könyvtár a legjobb barátom, mert az egyetemi előadások, conferance-ok mintegy a napi szükségletre szánva, hamar elröppennek, de az írások aszerint, amint megérdemlik, megmaradnak.*“

Irodalmi működése gazdag és nagyvonalú. Becsületére válhatnék bármely szépírónak, vagy a legképzettebb theologusnak is. A következő nyomtatott, ill. gépirásos termékek dicsérik:

1. Beszámoló a genfi egyetem református hittudományi karának Presingeben (Genftől 7 km-re) 1942 november 4—7. napjain tartott csendesnap konferenciájáról. (Közlöny, 1942—43. évf.)

2. A genfi egyetem bölcsészettudományi karán klasszika filológiai és vallástörténeti ismeretei felhasználásával kidolgozott és megnyert „*La situation de la femme à Roma jusqu'à la fin du 2. siècle avant J. Chr. Les légendes et la réalité, 1942—43.*” ívrét 70 lapnyi terjedelmű francia szövegű tanulmányával egy pályatételt. A kar nagyon elismerő bírálat kíséretében a „*Prix Ador*”-ból 600 svájci frankkal jutalmazta.

Szerző e tanulmányában kimutatja, hogy a hellenisztikus nő szabadabb helyzete a régi matriarchatus intézményével függ össze. Kellőképpen megokolt elméletét arra építi fel, hogy a női istenek és általában a nők hajdanában tekintélyesebb szerepet játszottak, mint később és e kivételezett helyzetnek az asszony szociális, társadalmi rétegződésében is megmaradt a nyoma. Ide iktatjuk még a szerző végső következtetéseit, melyek a következőkben összegezhetők: *A Kr. e. 2. sz.-tól kezdve a római nő eszményi, tiszta, egyszerű képe idegen vonásokat ölt magára, levelközi az erkölcsi kötelekeket és természetével ellentétes eszközök és tulajdonságok révén igyekszik érvényesülni. Ezáltal felidézi saját romlását. Csak a ker. misszió hirdetése tölti meg a veszébe rohanó humanitást a lélek nyugalmát eredményező új tartalommal. A keresztyénségben az asszony is megtalálja a köteleesség új értelmét, csak hogy ez már többé nem fenyeget elveszéssel, mert az evangélium biztos alapjára volt ráépítve. „Le caractere romain et l'esprit évangélique voila la base de toute notre civilisation.”*

e) Ahogyan Svájcot megismerte.

Ifj. Varga Zsigmond a tiszántúli református egyházkerület II. lelkesítő bizottságához intézett jelentésében a következő vezérelvet említi svájci forgolódásával kapcsolatban: *„Hazajias, és magyar kötelességemnek tartottam kezdettől végig, hogy nemzetemnek, tudományos és egyházi életünknek minél több és befolyásosabb barátot szerezzek mind a svájciak, mind az idegenek között, a régi, kipróbált összeköttetéseket pedig jelelevenítsem és megerősítsem. Mint református lelkészi képesítésű egyén, különösképpen az egyházi munkásokkal (theol. professzorokkal, lelkipásztorokkal, egyházi és jótékony intézmények vezetőivel) kerestem és tartottam fenn személyes összeköttetést.”*

Genfben így jutott érintkezésbe a következő neves személyiségekkel: *E. Choisy* és *A. Keller*, a debreceni egyetem díszdoktorai, *J. de Saussure* genfi lp., a debreceni Kollégium tiszteletbeli tanára, *C. Procksch* a KIE főtitkára, *T. A. Visser 't Hooft* az egyházak ökumenikus tanácsának főtitkára, *A. A. Lemaitre* theol. dékán, *M. Raymond* a francia nyelv és irod. egy. professzora, *R. de Traz*, *L. Bopp*, *P. Chaponniere* svájci írók, *A. Gautier* lelkipásztor és mások.

Bázelben még közvetlenebb és megértőbb fogadtatásra talált érdeklődése. Bázel, mint a theol. tudományok tüzhelye, hatott rá első-

sorban. Ez úton C. Barthl, O. Culmannal, O. Liebbel, E. Stähelinnel és az orientalista F. Baumgartennel jutott közelebbi kapcsolatba. Mindvégig odaadó, lelkes támogatóra talált Dr. Verzár Frigyes, volt debreceni egyetemi tanárban, bázeli orvosprofesszorban, a Vesalianum igazgatójában, ki más közéleti személyiségekkel is összehozta. Bazel lelkipásztorai szíves készséggel bevezették az egyházi gyakorlati munka minden általa kívánt ágazatába.

Zürichben tisztelt E. Brunner egy. rektornál és résztvett az általa rendezett többnapos tudományos konferencián, meglátogatta Weiss Leo dr.-t, a magyar származású neves egyháztörténészt, Irlet K. ny. twanni lelkészt, a svájci magyar gyermeknyaraltatási akció lelkes előmozdítóját, a debreceni egyetem disz doktorát stb.

Mind Genfben, mind Bazelben résztvett minden egyetemi tanulmányi kiránduláson és szomjas lelke csak úgy szívta magába a szabad és boldog Svájc tanulnivalóit, friss, egészséges, tiszta, ózondús levegőjét.

Valóban a legkiadósabb és legmegbízhatóbb módok és eszközök, hogy az, aki eszerint jár el, népéről a legjobb véleményt terjessze és az árva magyarságnak minél több megértő barátot szerezzen. De egyúttal a legalkalmasabb út és mód ama célra is, hogy az illető a vendéglátó nép lelki műveltségébe is alaposan bepillantasson. Még csak nyitott szem, finom megérzés és kellő intellektus volt szükséges ahhoz, hogy Svájc igazi lelki tükörképe megszülessék. Mivel pedig ifj. Varga Zsigmond ez utóbbi tulajdonságokkal bőven rendelkezett, így jutott abba a kiváltságos helyzetbe, hogy a második világháború pusztításaiból is szerencsésen kimaradt Svájc eme tükörképét a Debreczeni Protestáns Lap 1943. év február 6. és 20. számaiban bemutathatta. Nem pillanatnyi háborús helyzetkép ez, hanem az örökké aktuális és mindig azonos svájci lelkiség rögzítése, ezért felelevenítjük belőle itt is a következő részleteket:

„Van egy ország — így vezeli be ismertető leírását —, ahol nincs piszkos falu és a paraszt is elérte műveltségben, polgári és politikai finomításban a dán iskolapéldát: ez a kis négymillió Svájc. Európa tetejének tekintettük egy kicsit már a békében is, s ha ma ezt mondjuk, nem is annyira földrajzi, mint szellemi fekvésére gondolunk. Szenved ebben a háborúban lelkileg és anyagilag, de még mindig békés és boldog szigetként áll a viharzó tenger közepén és hálás a Mindenhatónak, hogy a vész, mely annyiszor körülgyaldosta, továbbvonulni engedte partjaitól. Svájc ma igazán sziget, és a szigellakók nem felejtik el köteleységüket: tudják, hogy önmaguk leleményességére vannak utalva és maguk kovácsolják sorsukat politikai, világnézeti, gazdasági, művelődési tekintetben egyaránt. Ehhez pedig a legcélravezetőbb — Svájc számára egyedül lehetséges út — a szigorú semlegesség.

Hathónapi genji és háromhónapi bázeli tartózkodásom alatt, állami ösztöndíjjal folytatott theol. tanulmányaim rendjén igyekeztem minél alaposabban bepillantani a svájci és ezen keresztül a nagyvilág egyházainak gyakorlati életébe, izgató sorskérdéseibe. A svájci egyházi életre egy nagy küldetésnek és misszióknak a kitörölhetetlen bélyege vésődött rá új utakat kereső korunkban. Míg egyfelől lehetőleg nem fogad el semmiféle külsőmegkötöttséget sem az állam, sem más közület részéről, másfelől meg van győződve arról, hogy hazájának és a nagyvilágnak a legnagyobb szolgálatot azzal teszi,

ha egyedül Egyház akar lenni, az evangéliumot ismeri el életprogrammjának, a születendő új világrend alapító okmányának és törvénykönyvének és az ő Urára és Fejére, a Krisztusra, mint egyetlen példaképre és vezérre nézve menetel jóban és rosszban egyaránt. Ennek a lángnak elszórt fényeit kereslem csendes napok, vidéki konferenciák, ökumenikus összejövetelek, missziós hetek, theologiai és lelkési előadássorozatok és megbeszélések tüzeiben és talállam is számos bizonyágtétell.“

Svájci öntudat.

„A svájci szigetnek sok kikötője és világítótornya van és az új világ alapjait nagy csendességben, de szorgalmasan rakosgatják. Ahogy a svájci lélek soknyelvűségében, kevertfajúságában, különböző művelődési eredők metszőpontjában egységesnek és éppen ezek által erősnek érzi magát, akár csak régen a görög poliszok népe egy közös egyetemes görög szellemben, ma e kicsiny, de mégis nagy nép, nem gőgösen, de azért boldog hangszúllyal, úgy ejti ki a „svájci“ nevet, mint a barbarokkal szemben ejthették a magukét a hellének. Missziói öntudatuk napról-napra erősödik és megtaláljuk hamar a bűvös szót is: *Verschweigerung*-nak, elsvájciasodásnak nevezik ezt a jegyvertelen, a szellem és műveltség erejével ható hódítást. Nemzeti önismeret, humanitárius felelősségérzet, és távlatokban való gondolkozását tekintve, saját megállapításuk szerint még sohasem volt olyan egységes és mély a nép, mint ma. Svájc missziójáról és küldetéséről beszélnek írók és államférfiak, és az új kulturális és szociális világrend alapelveit szerintük már nem kell feltalálni, mert náluk a valóságban megtekinthetők. Svájc és a nagyvilág viszonya a mikrokozmosz és makrokozmosz arányává egyszerűsödött szemükben, miért ne lehetne az egész világ is svájci mintára minden nyelvi, faji, vallási, művelődési, szociális stb. különbség ellenére megbékélt nagy európai államszövetséggé és világszövetséggé?“

Az ökumenikus gondolat.

„E lükörben kell szemlélnünk a mai svájci egyházi életet és ennek kisugárzását, az ökumenikus gondolat új virágzását is. Az ökumenicitást a svájci ma nemcsak egy szempillantás alatt megérti, hanem közvetlenül át is éli, és semmit sem tart természetesebbnek, minthogy az Egyháznak, a Krisztus testének földi organizmusa megtalálja a részek egybekapcsolásának és áldásos összeműködésének legalkalmasabb módjait. A Genfben székelő egyházi ökumenikus tanács T. A. Visser 't Hooft főtitkár vezetésével a legközelebbi kapcsolatot tartja fenn a londoni és stockholmi tanácsokkal, melyeknek új munkaprogramja egy az egész világra kiterjedő új nagyszabású szervezet keretében teljesen kidolgozva készen áll és csak a hajnalt várják, hogy az aratás elkezdődhessék. Különböző osztályaikban serény munka folyik. Tanulmányozzák a háborús ígehirdetés, az egyház és a világ, és ezen belül az állam egymáshoz való viszonyát és a háború utáni újjárendezés evangéliumi követelményeit.“

Svájci theologia.

Ifj. Varga Zsigmondot természetesen mint képzett theologust, de egyben gyakorlati munkást is, igen érdekelték a svájci theologia és az egyházi élet praktikus kérdései is. Az elsőről ezt a helyzetképet adja:

„A mai svájci theológiát ily szűkreszabott keretben éppen csak vázolni lehet. Sokféle theologiai és egyházi világnézeti álláspont küzd egymással kantononként, egyetemenként, sőt professzoroként is vállalkozva, úgyhogy

igen merev és hálállan osztályozás lenne az egyszerű liberális és nem liberális elkülönítés. Ahol egyik sarkon a német, másikon a francia theologia talált mindig tárt kaput, ahol az egyház és az állam (kanton) a legkülönjébb-történelmileg kialakult viszonyban élnek egymással, ahol a professzorok, kiválóbb prédikátorok és egyházi vezetők nemcsak a saját belső külföldjüket, hanem legalábbis Német- és Franciaország theológiáit is bejárták és járják állandóan, ahol egyéni rendszerük megteremtésében igen erős tanhagyományokat kellett és kell figyelembe venniük, ott nem csoda, ha az egyes tudósok, mint a szívárvány színei helyezkednek el egymás mellett. Genjben pl. a dogmatika még ma is tisztán liberális, századvégi francia, de a gyakorlati theologia és az Úsz. már dialektikus tájékozódású, míg a többi tudományok mintegy lépcsőzetesen foglalnak helyet a két véglet között.

Bázelben a dialektika theologia virágkorát üli, de mint minden virágkor, ez is szétesés, hanyatlás felé mutat. Mindenkiről el lehet mondani, hogy dialektikus, sokkal kevésbé azt, hogy barthianus. Barth K. maga is egyfajta feloldódáson esik át napjainkban és míg eddig elvetette, legalább is elvileg, az intellektus primátusát a hit fölött, most újabban dogmatikája legutóbbi kötetében valamiféle gyakorlati józan ész segítségülhívásával boncolja szét a kegyelmi kiválasztás és a predestináció kálvini definícióit. 1943 májusában pedig a theologusok országos konferenciáján már fennen hirdette a gyermekkereszttség elvetését. Ez utóbbiról a konferencia ellenzőnoka kimutatta, hogy a gyakorlat egészségesebbé tétele címén el nem vehető és bibliai, kálvini és hitvallási érveket hozott fel mellette. A barthi álláspontot a predestináció kérdésében erősen megtámadta E. Brunner, aki Barthtal szemben kimutatta, hogy nemcsak a kegyelmi kiválasztásnak, hanem az utolsó ítéletnek és az örök kárhozatnak is megvan az úsz.-i alapja. Kálvin is egybekapcsolta a kettőt. ...Kétségtelen, hogy a barthi fővonal végső állomásán új mellékvonalak ágaznak el ismeretlen csúcsok felé, s mire a mester is feljut a legmagasabbra, háta mögött és alatta megváltozik a táj. Barth nem akarja elengedni a naturális theológiával való végső leszámolást és dogmatikájának köv., a teremtésről és a bűnbeesésről szóló kötetét eljegyezze e küzdelemnek és célnak. Ugyanakkor azonban a liberális theologia berkeiben sem hallgatnak és a barthi dogmatika ellen, hasonló alapos és vaskos kötelek jelennek meg. W. Köhler a zürichiek nevében tett hitet a józan szabadelvűség mellett, Bázelben pedig az új énekeskönyvvel kapcsolatban a szabadelvűek elérték azt, hogy a megjelent próbakötetben sok énekkel szerepelnek.

De bármennyire is ellentétes és ki nem hült színekben játszó is a mai svájci theologiai pillanatkép, egy nagy közös vonás mégis jellemzően ütközik ki és egységessé teszi az ábrát: minden ellentétben felül s v á j c i a k ő k, és ez a rang megkülönbözteti őket minden mástól. Mindent, ami extra Helvetiam történik (pl. Bullmannak az existenciális filozófia szárnyain oly messzire kalandozását, egészen az Entmythologisierungs-theoriáig) tudomásul veszik, de nem foglalnak állást abban a meggyőződésben, hogy a háború szükségképpen sokmindent felszínre vehet, egyházban és theológiában, ami a krízis és nem a maradandó megoldások lapjára tartozik. Az egyes rendszereken belől észlelhető oldódás és keresgélés mellett ez a befelé való elszigetelődés a mai svájci theologiai irányok közös jellemvonása és magatartása. De egyiket sem szabad rossz értelemben vennünk. A fokozott munka, a mélyebbre hatolni igyekvő vizsgálódás és az önmagunkba nézés termékei ezek, melyek mindenkor és minden theológiára kötelezők s Svájc

ebben is csak követendő példát mutat a nagyvilágnak. Dolgozik és viaskodik, mert önmagánál nagyobb célra tekint. Hisz egy új, nagy szintézisben, melyet helyzeti előnyei segítségével könnyebben megvalósíthat, és belül reformálni akar, hogy kifelé missziót kezdhessen.“

Ifj. Varga Zsigmond sokat hallott és olvasott a svájci jótékonyági gyermeknyaraltatási akciókról, érdekelte tehát, hogy milyen lehet a helyzete a svájci gyermeknevelésnek? A kép, melyet e kérdéstről fest, egyenesen eszményi. Így hangzik:

Svájci gyermeknevelés.

„Minduntalan csodálattal állottam meg Svájcban annak a szeretetnek, gondosságnak és közfelelősségnek a látlára, mennyire szíven hordozza e nép kicsinyeit. Svájcnak nincsenek természeti kincsei, de van egy mindennél féltettebb, drágább kincse: ifjúsága. Nemcsak szegény éhezőknek nem szabad lenni országukban, hanem elhagyott, gondozatlan, neveletlen gyermeknek sem. Az ifjúság a jövő, egyház és állam versenyezve áldoz ennek a jövőnek minél nagyobbá, minél szebbé tételére. Család- és népvédelmi előadások hadjáratával küzdenek a különösen francia vidéken elharapózó, egyébként általános művelt európai, sőt világtünet: a születéscsökkenés ellen. Felejthetetlen látvány a hosszú, zsúfolt villamosvonatokban óvónők kíséretében vidéki nyaralásra utazó külvárosi gyermekek indulása. Ha felmész a hegyekbe, mindenütt megtalálod őket kis csoportokban, hegyi villák és nyaralók szalonjaiban, amint társasjátékozt játszanak és lesik az oktató minden szavát. Az egyháznak a feladata csupán az, hogy minden nem és kor számára egészen a felnőtt korig átminősítse és evangéliumi szemlélettel telítse a közösségi és egyéni nevelésben már kifejlesztett életet. Bár nem voltak le a gyülekezetek és ezen belül a gyermek és ifjúsági misszió gyülekezet-elvi követelményeit oly tisztán, mint mi, és a felnőttek egyházi mozgalmi is minden téren társadalmi minták és formák szerinti szervezetekben zajlanak le, lény azonban, hogy élénk és eredményes munka folyik bennük, s így egyelőre nem érzik szükségét elvi korrekciónak. Svájc a legnagyobb nevelő- és iskolaország... intézetei nem reklámokkal, hanem nevelőjellel lörekesznek világhírre. A gyógypedagógiai és legkülönbözőbb rendeltetésű intézeteknek se szeri se száma. Az elemi és középiskolai oktatás ingyenes, állami és nem hiányzik belőlük anyagi téren semmi, és ami több, a vallás sem külsőség bennük. Minél előkelőbb, úribb, konzervatívabb egy család, annál inkább kötelességének érzi, hogy gyermeke az istentiszteleteken, a vasárnapi iskolákban, a KIE-munkában, egyházi munkákban és újabban a Nemzetközi Vöröskereszt szolgálataiban önként, vagy állást vállalva, részt vegyen. Az 1939-i zürichi országos kiállítás bejáratánál szép jelkép öllött a látogatók szemébe. Vörös alapon fehér kereszttel a svájci, s alatta fehér alapon vörös kereszttel egy kisebb zászló, mint anya a gyermeke fölé hajolva, állottak ott, a kereszt lévén közös jegyük, lényegük, üzenetük. A keresztben élnek és találkoznak újra, a Krisztus igazságára és szeretetére fundált Svájc és az ezért a szeretetért hálából végzett irgalmas mentőmunka.“

A gyakorlati egyházi élet problémáiról így nyilatkozik:

Svájci egyházi kérdések.

„Genfi, bázeli, sőt zürichi rövid tartózkodásom alatt is igyekeztem minél mélyebben bepillantani a gyakorlati egyházi élet problémáiba. Érdekelt, hogy mik az ő existenciális kérdéseik és ezeket a mienktől nagyon elütő történelmi fejlődés alapjain, más társadalmi és kulturális rendben

és szociális tagosultságban miként oldják meg? Örömmel tapasztaltam, hogy az Egyház életkérdései nagyjából mindenütt ugyanazok, ahol az Egyház nem tévesztette el isteni küldetését, ahol önnön lényegét szeretné minél tisztábban és erőteljesebben kifejezni Urának szolgálatában és ezen az úton Krisztus hitvalló követésétől sem riad vissza. Természetesen hiába kerestem szórványkérdést, nemzetiségi kérdést, szociális bajok miatt lehetetlen lelki munkán való panaszzkodást, felekezeti ellentéteskedést, zsidókérdést, törvényegyengetési és törvényhozási hiányosságokat, mert ezek és hasonlóak mind közakarattal oldattak meg a szerves fejlődés rendjén egy demokratikus, szociális és nemcsak ú. n., hanem a keresztyén lélek nagyságára és az evangéliumra építő államrezon keretében. Svájcban már áttörték a circulus vitiosust, ami nálunk nemzeti és egyházlörténelmünk örökletes tehertételeként jelentkezik, hogy egy problémát nem lehet addig gyökeresen megoldani, míg öt-hat másiknak a zavaró hatását ki nem kapcsoljuk. Nem szabad azonban azt képzelnünk, hogy a svájci egyházi élet mozdulatlan és a kiszabott síneken simán gördül tova. Svájcban mások a megoldatlan problémák, de éppen olyan nagyok és nehezek, mint nálunk. A polgári jólétből és a széles műveltségéből eredő kísértések ellen van olyan nehéz küzdeni, mint a tudatlanság és a nemtörődomség ellen.“

Végül az előzmények alapján a következőkben ismereteti Svájc különleges hivatását:

Svájc küldetéstudata és segítő szeretetszolgálat.

„Svájc kijelé tekint önmagából, és szomorúsággal telik el az égő országok, szenvedő népek és pusztuló milliók láttán. Tudja, hogy az ő kivételes helyzetében feladata nem lehet más, mint az állandó itt és most követelménye: a meg nem alkuvo bizonyágtétel állandó tiltakozás és a keresztyén szeretet csodás munkája által. Svájci lelkészek és bizottságok látogatják a fogolytáborokat, orvosok, ápolónők működnek szerle a frontokon, külön egyesülések és az ökumenikus egyháztanács szerve ellátja a hadifoglyokat bibliával, az értelmiségieket pedig tanulmányaik folytatásához szükséges tankönyvekkel. A Nemzetközi Vöröskereszt genfi világlágerpontjában éjtszakánként is dolgozott száz meg száz önkéntes polgár, hogy a háborúüitötte sebek enyhítésével adjon hálát az Úrnak az ő szabadságukért és teljesítse a felebaráti szeretet nagy parancsát. De Svájc egyébként is igyekszik az egész világ számára dolgozni. A különböző menekülügyi alapok, svájci és francia gyermekek ellátása és felruházása, a hazavándorlók kérdése mind legnagyobb részben lársadalmi adakozásból és rögtöni hathatós segítség formájában oldódik meg... A Courriere de Genève c. napilapban 1942 november közepén megjelent a svájci protestáns lelkipásztorok egy közös békekiáltványa, melyben arra kéri fel Svájc politikai hatóságait, hogy járjanak közbe, hogy sikerült békekötéssel a háborút megrövidítsék. ...1943 nyarán pedig a bázeli zsinat adott ki messze hallatszó felhívást a menekültek ügyében. De a misszió felelőssége sem csökken. A több, mint 100 éves Basler Mission munkásai a csendesóceáni szigeteken, életveszélyes pontokon, elszigetelve, még ma is folytatják harcukat Isten országáért. Konferenciák, seregszemlék, előadássorozatok egymást érik ma is Svájcban, s ezeken meglepő tisztasággal és bátorsággal hallani a belső bizonyágtétel diadalmas ujjongásait.

És a templomok sem néptelenednek el, sőt! Vasárnap délelött nincs semmiféle sportesemény, előadás, jegyelövétel stb. Vasárnap a délelötti

istentiszteletek zsúfoltak, annyira, hogy az emberek állanak is, de ülők és állók egyformán buzgó imádságban könyörögnek az új, igazságos békéért és olyan új világrendért, melyben a nemzetek testvéreként becsülik és szeretik egymást. Nem felesleges idealizmus, ha életünket e szörnyű viharban is a Kőszálhoz horgonyozzuk, belátván, hogy minden baj az Úttól való eltérés, az örök igazságtól való elpártolás, és nincs más Orvos bűneink ellen ma és mindörökké, mint az Úr Jézus Krisztus. Ezért hiszik és hirdetik, hogy a sötétségben ülő nép és népek meglátják a nagy világosságot és vigyázzunk, hogy senki el ne vegye a mi koronánkat, mert a világot legyőző Úr, a győzelem királya ezt mondja: *Bizony eljövök hamar.*"

A bázeli magyar lektorátus ügye.

Svájci tanulmányútja idején erősen foglalkoztatta a bázeli magyar lektorátus kérdése. 1943 december 7-én kelt levelében, melyet Hankiss János debreceni professzorhoz, akkori volt kultuszminiszteri államtitkárhoz írt, így foglalta össze ez ügyben való érdekeltségét:

„Hogy Bazelben magyar lektorátus kerül megszervezésre, erre alig hogy kiértem, ráterelődött a figyelmem... Február elején hallottam azután, hogy az eddigi jelölések nem nyervén meg az illetékesek bizalmát, új jelölési versengés indult meg... Én a lehetőségeket a helyszínen, Bazelben és Bernben akartam megérdeklődni. Bazelben az egyetem e célra kiküldött bizottsága a lehető legkomolyabban foglalkozott velem, benyújtott életrajzomat, munkámat megtárgyallák és hosszú, alapos személyes kikérdezés után mind lekipásztori minőségemmel, mind tudományos munkám mértékével és irányával, mind német nyelvtudásommal a legteljesebben meg voltak elégedve. Tanácskozás után kijelentették, hogy amennyiben jelölésem megérkezik, hajlandók érdemben tárgyalni. Bernben azonban más urak ültek, mégpedig magyar urak, a hivatalos Magyarország képviselője. Wettstein követ úr tisztelő látogatásomon megragadta az alkalmat, hogy előadást tartson nekem arról, hogy egész életében üldözte a protekciót, ... hogy ő már 33 éve áll külügyi szolgálatban és szédületes emberismeretre tett szert, továbbá, hogy ő megmondta, hogy a külügyi ösztöndíjak osztogatása nem ér semmit sem. Amikor megmagyaráztam, hogy én nem protekcióért jöttem, továbbá nem vagyok külügyes, szórul-szóra ezt mondta: „én nem értem, miért nem jó az a jezsuita? Mire én viszont mindent azonnal megértettem és készülődni kezdtem. Már az íróasztala előtt álltam, mikor odabökte nekem: „ha megjön a jelölése, továbbítom”. Lenézését megpróbálta azzal tudtul adni, hogy kézfogás nélkül eleresztett... Wettstein erre nekibusult és megszerkesztett egy nagy beadványt, melynek refrainje az volt, hogy én önjelölt vagyok.” Ennek ellenére a magyar VKM, melynek ügykörébe tartozott a jelölés, ifj. Varga Zsigmondot a bázeli magyar lektorátusra hivatalosan jelölte, ámde a külügyminisztérium követe jelentésére hallgatva, a jelölést nem továbbította. Így esett kútba egy szép reménység, amely pedig nem volt jogosulatlan. Egy református lelkészképesítésű egyénnek bázeli lektorrá való kinevezése megokolt lett volna annál a súlynál fogva, melyet a bázeli egyház és a világhírű theológiai kar ma Bazel, sőt az egész Svájc életében elfoglal. De a reformáció óta itt megfordult több, mint 600 magyar református theológus diák, valamint az is indokoltta tette volna, hogy jelenleg szinte az egész hazai református theologia a Bazelben összpontosított irányzat hatása alatt áll. Ez esetben pedig lámpással sem lehetett volna megfelelőbb személyt találni

ifj. Varga Zsigmondnál, ki élete feláldozásával igazolta, hogy valóság és nem üres frázis volt, amit jelen levelében írt: „*Önkénytelenül is úgy forgolódtam a svájciak és bázeliak előtt, mint aki önmagánál nagyobbat reprezentál itt: hazáját és egyházát.*“

A Kollégium tevőleges szeretete a messzi idegenben.

Vajjon mit érezhetett ifj. Varga Zsigmond, mikor először rálépett *Kálvinnak, Zwinglinek, Oecolampadiusnak* és *Béza Theodornak* a reformációban megszentelt ősi földjére? Bizonyára eszébe jutottak a magyar reformáció hősi küzdelmei és személyi elterjesztői. És vajjon mit érezhetett akkor, mikor Genf, Bazel és Zürich bár többször renovált, de mégis patinás, mert ősi egyetemeinek küszöbét átlépte? Bizonyosan felötlött lelki szemei előtt a debreceni Kollégium ősi képe, mely amazokhoz hasonlóan, szintén a reformáció törvényes gyermeke. Általában Svájc sok ismert és még több ismeretlen magyar egyháztörténelmi emléket tartogatott ifj. Varga Zsigmond számára. Zürichben látta a nápolyi gályákról kiszabadult gályarabhősök emlékeit, ez bizonyosan emlékeztette őt arra a kis oszlopra, mely előtt a theologus ifjúság minden október 31-én megfogadja, hogy hű lesz a gályarabok szelleméhez. Bazelben *Maróthy György* és *Hatvani I.* kollégiumi professzorok szelleme lengte körül, kik közül az első itt szerzett papi diplomát, a második meg doktori címet. Tudta, mert felhívtam rá a figyelmét, hogy mindkettő itt szerzett az akkori magyar viszonyok között felbecsülhetetlen értékű magánkönyvtárat is. Svájc közkönyvtáraiban egy csomó 1711 előtt nyomtatott régi magyar vonatkozású, vagy éppen magyar szerzőtől eredt mű: Bibliák, katekizmusok, értekezések, manifestumok és vegyestartalmú könyvek üdvözölték tömegesen, de példányonként mégis a legnagyobb ritkaságban. Mint a könyvek szerelmesének, ifj. Varga Zsigmondnak minderről már itthonról tudomása volt, hiszen megfigyelte és látta, hogy én hogyan írom épp akkor a Koll. nagykönyvtár 400 éves történetét. Külföldi ösztöndíjas helyének közelebbi megjelölése várása közben sokszor kezébe vette és forgatta a nálam levő RMK köteteket és a könyvtár régi, 1704-ben kezdődő katalógusait. Ez utóbbiakban olvasta, hogy a korai peregrinus diákok mily megható szeretettel csüngtek a bibliothekán, és hogy mindenik kötelességének érezte, szeretetét minél több könyv hazahozatalával is igazolni, e feljegyzések már idehaza megérlelték lelkében a meggyőződést, hogy e vonatkozásban ő is az ősi peregrinusok nyomdokaiba lép. A svájci emlékek hatása alatt aztán tetté is érlelődött az elhatározás és ifj. Varga Zsigmond egy sorozat ritka nyomtatvánnyal gazdagította könyvtárunkat. Itt nem az adomány anyagi értéke a fontos, bár az is jelentős, hanem az a tény, hogy kb. 150 év óta neki jutott először eszébe az a kötelesség, hogy külföldön könyveket gyűjtsön a 400 éves öreg bibliotheka részére. Pontosan vezetett külföldi (svájci) naplóját is a könyvtárnak szánta, de sajnos, ez házam 1944-i kifosztásakor megsemmisült.

Ilyen emlékek, hatások és tanulási lehetőségek birtokában svájci tanulmányútját élete legboldogabb esztendejének nevezte. A havasok honának, „a boldogság szigetének“ azzal intett búcsút, hogy az őszi viszontlátásra. De fájdalom, nem adatott meg neki, hogy Svájcot földi testben megegyezően viszontláthassa.

B) Az 1944. év téli félévére ugyanis a bécsi kollégium hungaricumba kapott beutalást. A bécsi tartózkodás rossz előjelek között kezdődött. Már akkor be nem vallottan, a régi császárváros a veszített háború előérzetének a hatása alatt állott. Bécs idegei fel voltak dülva, a közerkölcsiség ijesztő mértékben megromlott. Fiam értékes útbőröndjeit, telve könyvekkel és nélkülözhetetlen ruhaneműekkel, útközben egy tolvajbanda ellopta. A háború gyorsan pergő drámai fordulatai között már a hangulat se volt kedvező az elmélyedő tanulmányozásra. Ő mégis megpróbált mindent. *A konventi elnökségtől nyert megbízatása értelmében híven pásztorolta a gondjaira bízott magyar református kolóniát.* Hogy milyen lelkiismeretes hűséggel, arról 1944 június 15-én kelt jelentésében beszámolt sajátmaga. Mi itt csak az elvi részt, mint programot közöljük, melyet megvalósításra tűzött maga elibe.

„A bécsi gyülekezeti munka önmagától tagozódik négy egymást kiegészítő és egymással összefüggő feladatkörre: 1. A gyülekezet pontos számbavétele, demográfiája, melynek alapján lelki képe is megrajzolható; ez időrendben az első leendő. 2. Az istentiszteletek rendszeres megtartása, melyekre a gyülekezetet meghívjuk névre szóló meghívókkal, miután közben folyton pásztoroljuk. 3. A gyülekezet bizonyos csoportjai (munkások, katonák, leventék, diákok, ifjúság) különleges gondozást is kívánnak és ezekhez a misszió és evangélizációs alkalmak megteremtésével kell hozzájárniuk. Végül 4. minden lelkipásztori munkának alkotórésze az adminisztratív feladatok végzése, a gyülekezet felé tanácsadás, irányítás és vezetés, kifejelt pedig a felsőbb hatóságokkal való érintkezés formájában.

Igehirdetői előkészületeiről így nyilatkozik jelentésében: „Egy világvárosi szórványgyülekezetben, ahol az emberek már elszoktak az anyanyelv hallásától, vagy még bele sem jöttek abba, az igehirdetés mind formái, mind tartalmi szempontból nagy előkészületet és gondosságot kíván. A családlátogatások alkalmi hallott és megértett bizonyosságtételek szolgálatják számomra az elsőrendű alapot és kiindulást az igehirdetéshez, mint amely nélkül az, mégha angyalok nyelvén szólna is, elrepülne a gyülekezet feje fölött. Így azonban egészen ad hominem szólhat és akkor már nem kell rejtegetni az Isten ígéjének élő és ható beszédét, mely élesebb minden kétélű fegyvernél.”

Noha a jelentés mindössze négy lap, mégis valóságos misszióitanulmány. A világvárosban működő hűséges misszionáriusnak igazi vade mecumja. Megemlékezik benne a koll. hung. protestáns hallgatói részére tartott külön pásztorizációs munkájáról is, melyet Isten megjutalmazott azzal, hogy többen felajánlották segítségüket a nemzeti és vallásos célú feladatokra.

A világváros mozgalmassága és kialakult életrendje hozza magával, hogy az ilyen szórványgyülekezetben, mint amilyen a bécsi is volt, beáll egy bizonyos szünet, mely rendszeren a nyári hónapokra terjed ki. Július közepétől ezt használta fel további erőgyűjtés és felfrissülés céljaira ifj. Varga Zsigmond, mikor könyveit hóna alá csapva, elutazott a bodeni tó partján fekvő klimatikus üdülőhelyre, Hinterstuxba. Ez 1400 m. magasan fekvő helyen nagyon jól érezte magát. Lebarnult és meghízott. A svájci földre átpillantván, felújíthatta átélt emlékeit és lelkével átölelhetette az egész boldog Svájcot. Bécsbe visszatérőben, a régi Németország felé vette útját és betért Heidelbergbe. Itt meglátogatta M. Dibelius egyetemi theol. professzort, kitől fontos útba-

igazításokat nyert theol. doktori értekezéséhez. A már nagyon összevissza bombázott Berlinbe is ellátogatott néhány napra és Stuttgarttól az odáig terjedő utat utasszállító repülőgépen tette meg.

Bécsbe voltaképpen azért ment, hogy az ottani egyetem protestáns hittudományi karán a theol. doktorságot is megszerezze. A francia nyelv megtanulása mellett svájci kutató munkáját is kizárólag e cél szolgálatába állította. Bazelben O. Lieb újszövetségi professzor megengedte neki, hogy több ezer kötetes saját szakkönyvtárát szabadon használhassa. Ily módon már Svájcban olyan nagyszerű anyagot gyűjtött össze, hogy abból szigorlati értekezésének körvonalai egészen pompásan kivehetők voltak. Elolvastam jegyzeteit és meggyőződtem, hogy valóban úttörő kutatásnak indult és indul.

E címet szánta neki: Jézus evangéliuma és a hellénizmus. A következő alrészekre szándékozott tagolni: 1. A hellénizmus hatása Palesztinára. 2. Jézus mint evangéliumhirdető kora tudós tanítói és bölcsői között. 3. Milyen nyelven történt az Idréztől evangéliumhirdetése? Ismerte és használta-e Jézus a LXX-t, és tudott-e görögül? 4. A Jézus evangéliumhirdetés módjában észlelhető hellenisztikus jellemvonások: szóbeliség, példázat (paradigma), hasonlat (parabola), bölcs mondás (apoftegma), allegória, paradoxon, dialektikus ellenkérdés, novella és verses elbeszélés. 5. Jézus segítő szeretet evangéliuma és a görögök. (Gerasai ördögös, szirofeníciai asszony, és a kapernaumi százados.) Jézus az elhellenizált (elpogányosodott) samaritánusok között. Lk.-nál a 70 tanítvány kiküldése a föld összes népeihez. Ján. 12, 20 kkv. 6. Jézus evangéliumának univerzaliztikus jellege. Ifj. Varga Zsigmond megítélése szerint az ev. univerzaliztikus rendeltetésével és jellegével függ össze, hogy Jézusnak a három első ev. iratban megőrzött örömhíre oly könnyen levetkőzte orientális karakterét, ami egyik főoka volt annak, hogy az evangélium keleten mérsékeltlen tudott elterjedni, viszont oly könnyen átültethető volt Plato és Aristoteles nyelvére, ami annál gyorsabb és alaposabb sikert biztosított az őskeresztyén misszióknak a hellénizmus színterén. A legmagasabbra emelkedik az univerzalizmus a 4. ev.-ban, hol idő-, tér- és történelemfelettivé lesz egyúttal.

Mindezen kérdésekről szó esik az én Bibliai Vallástörténetem kinyomatásra kész harmadik kötetében (Usz.-i rész) is, ám mégis milyen más lehetett volna, ha ifj. Varga Zsigmondnak megadatik az alkalom, hogy e problémákat usque ad fontes és monografikus tanulmány keretében kifejthesse. De ez a kegyelmi ajándék — bizonyosan egy magasabb cél érdekében — már nem adatott meg neki. Hogy Bécsben mennyire haladt elő anyaggyűjtésével és tanulmányai írásbafoglalásával, nem tudom, mert 1944 szeptember közepe óta megszakadt vele minden összeköttetés. A házat, melyben utoljára lakott, többszörös bombatalálat érte, szellemi hagyatékát betemette a törmelék, letartóztatása után üresen maradt szobájából pedig értékes könyveit tűzbevetette és széthordta a csöcselék.

f) Az internálótáborban.

Ifj. Varga Zsigmondot 1944 október 19-én a Szálasi-féle puccs sikerült után a bécsi Gestapo letartóztatta. Letartóztatása körülményeiről és okairól két ösztöndíjas fogolytársa, ú. m. *Foltiny István* és *Lőcs Rezső*, kikkel együtt jutott rendőrkézre, de akik szerencsésen megúszták a szörnyű időket, így tájékoztattak (az F. l. 1947 augusztus 8-án, a L. l.

pedig augusztus 14-én kelt.) Foltiny írja : Az ő és Lőcs letartóztatását a Gestapo már október 18-án hajnali 5 órakor foganatosította. Már a rabomobilban hallották, hogy ifj. Varga Zsigmondot is keresik, és csak azért nem találják, mert nevezett egy nappal korábban költözött át a kollégium hungaricumból a XVIII. ker.-ben fekvő Ev. Theologienheimba. Ezzel kapcsolatban írja Foltiny, hogy Zs. nem használta ki az utolsó menekülési alkalmat, hogy távozzék Bécsből. Mire másnap őt is lefogták. Ifj. Varga Zsigmond azonban nem olyan fából volt faragva, hogy igazságtudatában félt volna a letartóztatástól, sőt éppen önként jelentkezett a Gestaponál. Persze, hogy letartóztatták. A rendőrségi fogházban Rossauerlande 7—9/F. és V. egy közbeeső cella szomszédságába kerültek, míg L.-t a fogház másik szárnyára helyezték el. F. és V. a nyitott ablakon át titkon beszélgetve megállapíthatták, hogy Csőke Endre, az intézet náci gondnoka és a hozzá szító nyilas ösztöndíjasok, tehát magyar emberek a közvetlen besugók. Ifj. Varga Zsigmondot a következőkkel gyanúsították : 1. Örült német városok angol-amerikai bombázásának. F. írja idevonatkozólag : ennek mindenki örült, mert így remélte az esztelen és egyenlőtlen vérontás mielőbbi befejezését. 2. Hallgatta az angol rádió híreit és terjesztette azokat. F. azt jegyzi meg e vádról : az egész kollégium hallgatta és beszélte a kedvezőtlen híreket. 3. Nemzeti szocialista ellenes beállítottságot mutatott mind nyilatkozataiban, mind tetteiben. A földi ajkak örökre elnémultak, mielőtt kellőképpen védekezhettek volna, a Gestapo pedig nem volt kíváncsi a védekezésre, neki elég volt az árulok besugása.

A közösen átélt szenvedésekről így tájékoztat F. levele : a gyakori légitbombázások alatt a foglyokat sohasem szállították le az óvóhelyekre, hanem fent, celláikban kellett végigélniök a borzalmakat. Ami azért is vérfagyasztó élmény volt, mert közvetlenül közelben emelkedett egy nagy katonai kaszárnya. Tetű, poloska, vérhas és kiütéses tifusz tették amúgy is fertőzőtté a levegőt. Egészségügyi berendezés, orvosi felügyelet teljesen hiányzott. Minden odairányult, hogy a szerencsétlen foglyok minél előbb elsorvadjanak, ami ráknézve korán be is következett volna, ha a kollégium jólelkű leányhallgatói nem küldtek volna be olykor egy-egy szeretetsomagot. Szintén F. írja, hogy Zs.-t többször kínozta betegség, de mindig talpraállott. Optimizmusa pedig sohasem hagyta cserben, mint aki érezte, hogy semmi bűn nem nyomja lelkiismeretét, és mint aki tudja, hogy még a halál árnyékának völgyében is Isten védő oltalma alatt áll.

Február második felében aztán egy szép napon híre terjedt a foglyok között, hogy viszik a „tiszteletes urat“. És tényleg az utolsó fogoly-szállítmánnyal őt és Lőcs Rezsőt elszállították Bécsből. Foltiny többé őt életben nem látta. Emlékezetét így méltatja : *„Egyike volt ama névtelen hősöknek, kiknek emléke a szülei szívében, de barátai körében is örökké él. Legyenek szülei büszkék fiukra, mert ő okot szolgáltatott rá.“*

Ifj. Varga Zsigmond további sorsáról életben maradt fogolytársa, Lőcs Rezső így számol be : Hajnali 2 órakor rabomobillal a Franz Josef Bahnhofra vittek, hol reflektorok fényében, farkaskutyás, gépfegyveres SS-ek felügyelete mellett zárt vagonokba tuszkoltak és néhány órai utazás után megérkeztünk Mauthausenbe. Zsigmondot a betegszobából osztották be a transportba, hol torokgyulladásal és magas lázzal feküdt. Mauthausenben egy órás hegyi út vezetett a táborhoz. A táborba

érve, számbavettek, osztályoztak és utána az ú. n. fürdőbe vezényeltek. A szállítmányban kb. 500 ember volt, a fürdőbe pedig egyszerre ha 30—40 ember belefért. Fürdés után az udvarra dirigáltak, hol éppen hóvihár dühöngött és ott maradtunk meztelen testtel, kiforrósodva, 20 fokos hidegben, míg az utolsó fürdőző is készen nem lett. Azután a 24. karanténblokkba kerültünk, hol kb. 3—4 napig kora hajnaltól késő estig hiányos öltözetben az udvaron dideregtünk. Végre 10 nap múlva a Mauthausentől kb. 5—6 km távolságra fekvő Gusen II. internálótáborba vittek. Itt Zs.-tól elszakadtam, ő t. i. egy másik barakkba került. Kb. egy hét után tüdőgyulladás lépett fel nála, mire kórházba került. Negyed-ötöd-magával feküdt egy kórházi ágyon félmeztelenül. Orvosi ápolásról, hely, személyzet, gyógyszer és szándék hiányában szó sem lehetett. Zs.-t utoljára március közepén láttam. Tábor száma 127,000 körül volt. A tábort az amerikaiak május 4-én szabadították fel.

A guseni II. tábor szörnyűségeiről Nagy Antal kótaji (Szabolcs m.) asztalossegéd, kivel egyugyanazon barakkba került, így tudósít: Éhezették és dolgoztatták a szerencsétlen internáltakat egészen az összerogyásig. A napi élelem ez volt: fűrészpórral kevert zablisztból készült 8 dkg, kenyér krumplihajból és csalánból főtt fél liter leves, a fertőzött víz helyett pedig két deciliter forralt víz. A kórházi betegek is ugyanezt kapták. Van a Nagy A. levelének egy helye, hol fiamról a következőképp emlékezik meg: „*Oly jó volt hozzám, hogy az unalom óráiban mindig vigasztalt a megszabadulás felől. Sokszor mondta, hogy ez a megpróbáltatás egy iskola, hogy az ember meg tudja becsülni a kenyeret és a felebarátját. És azt is mondta, hogy csak így lehet az ember istenfélő és kegyes, mint Jób, ki mikor testét égő sebek borították is, türelmesen hordozta próbáját.*“ Íme egy ifjú pneumatikus, ki meg is élte, amit hirdetett: „*Oly szellemi és lelki dolgokhoz, mint az Ige, Krisztus, evangélium, lelkipásztorság, csakis lelki emberek kellenek és illenek. Aki nem bírja a kazán forró levegőjét, az menjen onnan minél előbb...*“ (K. Gy.-hoz l. 1941 augusztus 19.) Íme a Jézus Krisztus hű vitéze, aki még az internálótábor borzalmas légkörében sem tagadta meg lelkigondozói minőségét, sőt éppen érvényesítette és hasznosította a Pál apostol híres filippii börtönjelenete tanulságait. (Ap. Cs. 16, 25 kkv.)

Nagy A. szerencsés kiszabadulás után személyesen is felkeresett minket és élő szóval is megismételte, hogy milyen jó és nemes lélek volt ifj. Varga Zsigmond. Elbeszélte a II. guseni haláltábor hajmeresztő szörnyűségeit és saját bizonyágtételével erősítette meg a legjobb fiú, Krisztus hű szolgája földi elmúlását. Holttestét az állandóan begyujtva tartott guseni krematóriumban elégették és hamvait elszórták. Ifj. Varga Zsigmond tehát besoroztatott a mennyei seregekbe, nekünk pedig földi vándorlóknak Jeremiás siralmaival szólva, itt maradtak a második világháború szörnyű gyászos örökségeként a füstölő romok, a rémséges pusztulások, a fekete képek és az elhervadt remények.

A 3. vádpontra vonatkozó tényhelyzet Nagy Sándor Iván évfolyamtársa és jóbarátja, tábori lelkész következő vallomásából világosodik meg: „1945 március első napjaiban a bécsi magyar kórházcsoporthoz beosztott Gestápo emberrel beszélgettem. Megkérdeztem tőle, nem ismerte-e ifj. Varga Zsigmondot és nem tud-e valamit a sorsáról? Válaszában elmondta, hogy ismerte és nagyon jól tudja letartóztatásának körülményeit is. Jelen volt nevezetesen egy istentiszteleten, melyen ifj. Varga Zsigmond

prédikált, és prédikációjában olyan nyilasellenes kijelentéseket vett észre, hogy türelmét veszítve, felugrott helyéről és rákiáltott: „megonom Öntől a szót”. Ifj. Varga Zsigmond meglepődve ránézett és csendesen azt válaszolta: Önnek ehhez nincs joga és istentiszteletünket sem zavarhatja. A Gestapo ember megtette feljelentését és röviddel ezután letartóztatták ifj. Varga Zsigmondot. Ez esetet megerősítette Nagy Antal fogoly és barakktársa is. Nagy S. Iván i. jkvi vallomásában hivatkozik még arra is, hogy neki is majdnem kellemetlensége támadt a Gestapoval, mert egy, a sebesültek részére kiadott imakönyvben a Mt. 5, 44. v. alapján az ellenség szeretetét is merte hirdetni. Varga Zsigmondnál is hasonló lehetett a helyzet, mert aki a jelen életrajzban idézett mondatait az ígértetés felelősségteljes voltáról olvasta, az kizártnak tartja, hogy az ígértetés szószékét összecserélte volna a politikai dobogóval. *Ezek után tehát ténynek kell elfogadni, hogy ifj. Dr. Varga Zsigmond az evangéliumi és lelkiismereti szabadságért halt vértanú halált.*

g) A megdicsőítő halál.

Íme ilyen gazdag volt kegyelmi elhívásokban és kegyelem ajándékokban ifj. Varga Zsigmond földi élete. Isten dicsőségére végzett munka és onnan felülről való áldás mindmegannyi... Édes, egyetlen fiam, reménységem és büszkeségem az Úrban! Hős életed folyásával és sokatígérő rövid nyilvános működéseddal beigazoltad, hogy a mondás, melyet jelszavadul választottál (*non videri, sed esse*): *nem látszani, hanem lenni*, nálad nem üres frázis, hanem a megdicsőülésre való vágyakozás hősi tetté érlelődött szent elhatározása volt. Évfolyamtársaid, ifjú barátaid, az igazság keresésében tanúsított szent gyötrődésedet látva, atyádhoz hasonlóan korai letörést jövendöltek számodra, de félreismeretek, mert sorsod nem letörés, hanem bizonyosságtevő megdicsőülés volt. Gonosz emberek hamvaitat még urnába sem gyűjtötték, mely felett elsírhattam volna fájó könnyeimet, ámde lelked csillagszárnyon vonult be az idvezültek seregébe, rövid földi pályafutásod emlékezetét pedig fenntartja és megőrzi jelen életrajz és a Bibliai Vallástörténet Újszövetségi kötete, míg református magyarok élnek a földön.

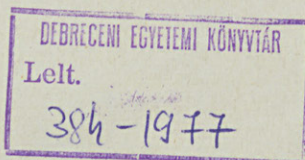
Ifj. Varga Zsigmond életét nemcsak az apai szív szeretete, hanem a legilletékesebb tényezők is kegyelmi ajándékokban gazdag életnek, halálát pedig vértanúhalálnak értékelik. Erre nézve álljanak itt a következő megnyilatkozások: A *tiszántúli református egyházkerület* 1945 július 10. napján tartott közgyűlése 141. jkvi sz. így méltatja ifj. Varga Zsigmond életét: „Istenünknek sokszor megfoghatatlan, de mindig és egyedül, jó akarata szerint annak az ifjúnak, ki a magyar református tudományosságnak volt egyik legméltóbb és legjogosabb reménysége, a magyar református hívvallók és vértanúk négy századon áthúzódó csillagképletébe kellett besoroltni, kikre nem volt méltó e világ (Heb. 11, 33, 36, 38. v.). Fialat élete, mellyel oly sok szép remény hervadt le kicsiny és nagy családjában egyaránt, az örökkévaló ígéretek szerint befejezett teljessé vált, amelynek reménysége nem szegyenülhet meg. Egyházkerületi tanácsunk kijelenti, hogy mihelyt ifj. Varga Zsigmond földi élete végének körülményeiről részletesebb értesülései lesznek és egyéb tekintetben is lehetőséget talál rá, emlékezetének megőrkítéséről méltóképpen fog gondoskodni.”

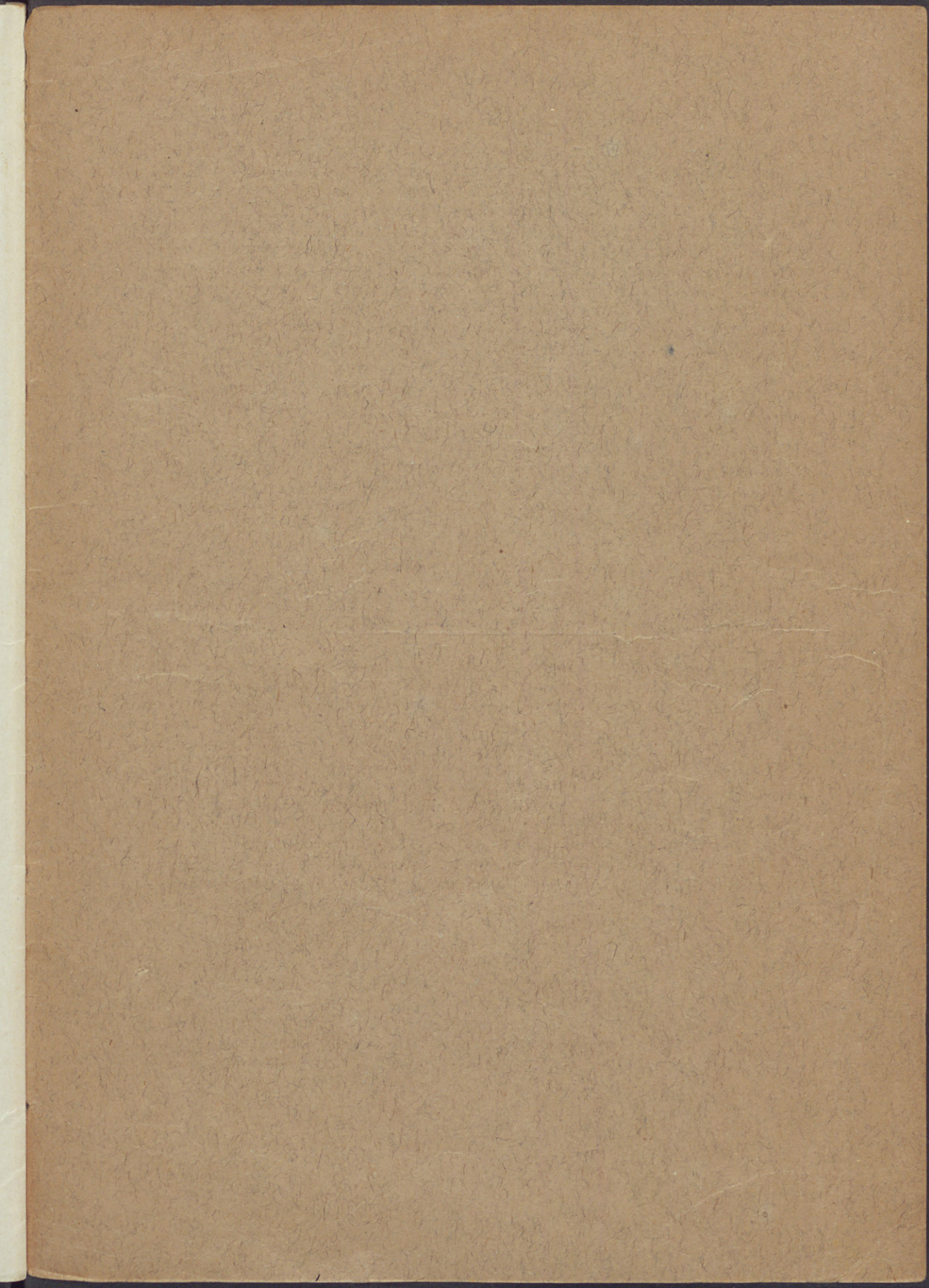
D. Dr. Révész Imre püspök 1945 július 3-i levele így méltatja emlékezetét: „Földi szolgálatát példás szorgalommal, tündöklő élettisztasággal, koraérett tudományos teljesítményekkel ékesítette a minden kegyelem ajándékok Ura, — megkoronázta pedig egy minden eddiginél nagyobb kegyelem ajándékával, a bizonyágtévő szenvedéssel és halállal. Ha Isten tovább engedte volna terjedni ezt a földi szolgálatot, a fiú neve minden bizonnyal ott jénylett volna nemsoká az apáé mellett, a magyar tudományosság élvonalában és a Kollégium négyszázados személyi értékeinek arany ranglistáján. De így ifj. Varga Zsigmond neve még dicsőbb rangsorba került: a gályarabok mellé s a magyar és református név becsületéért, legfőként pedig Krisztus dicsőségéért életükkel is áldozott örökijjú magyar evangéliumi hősök mellé.“

Dr. Czeglédy Sándor, volt egyetemi professzora 1945 július 18-i levelében a következőképpen emlékezik meg róla: „Hálát adok Istennek, hogy — ha rövid ideig is — ifj. Varga Zsigmondnak tanítója lehettem. Mert ő valóban az a tanítvány volt, akivel foglalkozni boldog kiváltság... A mai idők lélekrázó viharában Isten egészen mostanig nem adta meg a magyar református egyháznak azt a kegyelmet, hogy vértanúi legyenek, most ellenben ifj. Varga Zsigmond az igazságért feláldozva életét, olyan példát állított elénk, mely évszázadokig fogja lelkesíteni és Isten iránt hálára buzdítani Krisztus híveit.“

Mindezeket nem azért soroltam fel, mintha „esztelenül“ dicsekedni akarnék, vagy ifj. Varga Zsigmond kitartását, hűségét és a Krisztus evangéliuma iránt tanúsított buzgó szerelmét az ő egyéni érdemszerző teljesítményének akarnám betudni, mert fiammal együtt Pál apostoltól megtanultam, hogy „aki dicsekszik, az Úrban dicsekedjék“ (2. Kor. 15, 17. v.) és hogy „Isten kegyelme által vagyok, ami vagyok“ (1. Kor. 15, 10. v.). Sőt inkább céлом volt kidomborítani, hogy mily nagy kegyelemre méltatott minket az Isten, mikor részesévé tett Krisztus földi szenvedéseinek, hogy majd vele együtt meg is dicsőítsen.

Bizonyos vagyok u. i. benne, hogy akinek hivatottságát, komolyságát, éjt-napot egyé tévő szorgalmát és Istentől nyert talentumai gazdag kamatozását jelentik az itt felsorolt tanulmányok, beszámolók és gondolatörédékek, a Krisztus érdeméért már bement az Atya dicsőségébe. Viharban született és eget-földet rázó viharban bizonyult hívének, márpedig az ilyeneknek van eltéve az élet koronája. Nem ostromlom tehát hiába az eget a stoikus bölcs lázadó kérdésével (Marcus Aurelius XII. 5), mivel jól tudom, hogy az élet nem érdem, hanem kegyelem. Ellenkezőleg, bármennyire fáj is, alázatosan megnyugszom szent akaratomban, Atyám, mert azt is jól tudom, hogy akit szeretsz, megpróbálsz azt. Meghajtom azért térdeimet Teelőtted, és hálát adok Neked, hogy őt nekünk ajándékoztad és 25 évig minden gyönyörűséget és boldogságot megadtál földi életében minékünk. Ha a Krisztus érdeméért valóban irgalmat talált hitünk szerint hű lelke Teelőtted, áraszd ki kérünk példaadó hatását a magyar ifjúságra is, hadd tanulja meg tőle, hogy mint kell Téged szeretni, szolgálni és a Krisztus evangéliumának igazsága mellett bizonyosságot tenni mind a martiromságig.

VÁROSI NYOMDA, DEBRECEN.